

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

БАЛЯН АНУШ ВАЛЕРІЇВНА

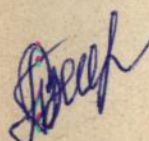
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА І ЙОГО
КООПЕРУВАННЯ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Спеціальність 08.06.01 - Економіка під-
приємства і форми господарювання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1995 р.

00388028 (Т)

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Закарпатському державному університеті
виробництва. Української академії аграрних наук

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент Української академії
аграрних наук Гайдучий Павло Іванович

Офіційні опоненти: – доктор економічних наук, професор,
академік Української академії аграрних наук,
Кришин Володимир Васильович

Кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Стратилат Олександр Анатолійович

Провідна організація – Національний аграрний університет

Захист відбудеться 20 квітня 1995 року на засіданні спеціалі-
зованої вченої ради К 01.52.02 Інституту аграрної економіки Україн-
ської академії аграрних наук за адресою: 252022, Київ-22, вул. Героїв
оборони, 10, Інституту аграрної економіки УААН.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці інституту.

Автореферат розіслано " 1 " березня 1995 року.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради, кандидат економічних

наук

МАЛІК

Микола Досинович

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

АВ-32141

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

І. Актуальність дослідження. Важливою складовою частиною здійснення економічних реформ в Україні є аграрна реформа. Основна мета реформування – приватизація землі і майна і відродження приватних господарських структур, зокрема фермерського укладу.

Відродження фермерства не є самоціллю. Воно зумовлене соціально-економічними процесами суспільних перетворень, що відбуваються в Україні. Перш за все відновлення права селян на приватну власність і господарське самовизначення. А багатовікова світова практика довела найбільшу відповідність власницької і господарським інтересам селян саме фермерських господарств. Далі, фермерський уклад це саме той, якого не вистачає для забезпечення різноукладності аграрної економіки за умов домінуючого на товарному ринку громадського сектору. Ці аргументи є актуальними як для України в цілому, так і для Закарпатського регіону зокрема.

Однак світова практика свідчить, що розвиток фермерства в умовах індустріального суспільства і зрілих ринкових відносин зумовлює виникнення широкої мережі фермерських кооперативів, які функціонують у сфері виробничої і соціальної інфраструктури. В даний час в багатьох країнах світу число фермерських кооперативів значно перевищує число фермерських господарств.

Кооперування фермерів започаткувалось одразу з відродженням фермерства і в Україні, в тому числі в Закарпатській області. Зумовлено це невеликими розмірами фермерських господарств, високим рівнем їх інтенсифікації. Передумови розвитку фермерського кооперування склались уже в структурі постачання, виробничого обслуговування і збуту продукції. Майже третина фермерських господарств Закарпаття купує ресурси, послуги та продає продукцію,

вступаючи в господарські торгово-кооперативні зв'язки з іншими фермерами, з населенням. Належна організація цих на сьогодні випадкових зв'язків, їх стабілізація, перевищення на планово-економічну основу можлива на базі фермерського кооперування. Причому вже на перших початках фермерського кооперування одержали розвиток всі його напрями: постачання, виробниче, обслуговування, збут і перероблення продукції, кредитування, соціальне обслуговування.

В останній час зазначеним проблемам в їх науковому, теоретичному і практичному аспекті приділяється велика увага. Особливо широко в Україні почали з'являтися наукові праці та публікації, які присвячені проблемам організації фермерських господарств. Серед цих праць слід відзначити роботи Малік М.Л., Месель-Веселяка В.Я., Саблука П.Т., Брчишина В.В., Шепотько Л.О. та інших.

З проблем фермерської кооперації, на жаль, серйозних досліджень ще немає і публікацій теж мало. Актуальність цієї проблеми сьогодні просто визнається практично і теоретично, в значній мірі зважаючи на світовий досвід. Але методологічних і методичних розробок з питань фермерського кооперування ще немає.

Що ж стосується регіональних аспектів проблеми відродження в Україні фермерства та розвитку фермерської кооперації та ці аспекти ще менше досліджені. Зумовлено це ще нестабільністю прояву регіональних особливостей розвитку цих процесів, відсутністю належної для вивчення кількості суб'єктів господарювання і тривалості їх діяльності.

Між тим, Закарпатська область - це той регіон, де скоріше і виразніше інших проявились особливості в розвитку фермерства і передумови фермерської кооперації.

Все це в комплексі взяте і зумовило вибір теми і напрям дисертаційного дослідження.

2. Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка організаційних та економічних аспектів формування в Закарпатському регіоні різноукладної аграрної економіки, відродження фермерства і розвитку фермерської кооперації.

Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження вирішувались такі завдання:

- розробка теоретичних основ, принципів, шляхів і регіональних особливостей формування різноукладної аграрної економіки;

- вивчення загальноекономічних передумов та обґрунтування регіональних особливостей розвитку фермерства;

- обґрунтування регіональних особливостей і розробка пропозицій заснування і діяльності селянських /фермерських/ господарств на базі особистих підсобних господарств населення, земельних і майнових паїв селян, вилучених з громадських сільськогосподарських підприємств;

- вивчення загальноекономічних передумов розвитку фермерської кооперації;

- обґрунтування регіональних особливостей і розробка пропозицій щодо сільськогосподарського та несільськогосподарського кооперування фермерів.

3. Предмет та об'єкти дослідження. Предметом дослідження є теоретико-методологічні, методичні та практичні аспекти формування різноукладності в аграрній економіці, розвитку фермерства та фермерської кооперації в умовах особливостей Закарпатської області. Дослідження по темі дисертації проводились на матеріалах розвитку сільського господарства і селянських /фермерських/ господарств Закарпатської області.

4. Методологія та методика дослідження. Теоретична та методологічна основа дисертаційної роботи базується на основних положеннях ринкової економіки. При розробці концепції дисертації використані теоретичні та практичні результати робіт вітчизняних вчених-економістів і практиків та зарубіжні публікації і досвід у сфері розвитку фермерства і фермерської кооперації.

В процесі дослідження використовувались загальнонауковий діалектичний метод, методи економічного аналізу, монографічний метод, метод групувань, розрахунковий, абстрактно-логічний та інші методи і прийоми проведення економічних досліджень.

5. Наукова новизна і результати дослідження, які виносяться на захист. Наукова новизна досліджень полягає в розробці окремих теоретико-методологічних питань формування різноукладності в аграрній економіці, розвитку фермерства і фермерської кооперації з умов особливостей Закарпатської області, зокрема:

- обґрунтовані загальні принципи, шляхи та регіональні особливості формування різноукладності аграрної економіки;

- сформульована система регіональних особливостей розвитку фермерства в Закарпатській області, обґрунтовано комплексний взаємозумовлений і причинно-наслідковий характер прояву цих особливостей;

- розроблена концепція заснування і діяльності селянських /фермерських/ господарств на базі особистих підсобних господарств населення;

- сформована система загальноекономічних засад функціонування фермерської кооперації, яка включає: класифікацію напрямів кооперування; характерні риси кооперативів, їх відмінностей від корпорації; взаємовідносини кооперативів з фермерами і державного регулювання діяльності кооперативів;

- обґрунтована концепція несільськогосподарського кооперування фермерів, сформульовані напрями його здійснення з врахуванням регіональних особливостей розвитку фермерства в Закарпатті.

На основі проведених досліджень одержані основні результати, які виносяться на захист:

- організаційні форми функціонально-галузевого і територіально-ієрархічного формування різноукладної аграрної економіки;
- багаторівневу мікроекономічну модель розвитку різноукладної аграрної економіки в умовах особливостей Закарпатської області;
- пропозиції щодо шляхів формування різноукладної аграрної економіки в Закарпатській області та етапів реформування сільськогосподарських підприємств громадського сектору;
- класифікація регіональних особливостей відродження і дальшого розвитку фермерства в Закарпатській області і характеристика їх прояву;
- прогностичні оцінки шляхів, масштабів і типів розвитку фермерства в регіоні;
- пропозиції щодо заходів підтримки відродження і дальшого розвитку фермерства органами державної влади різних рівнів;
- пропозиції щодо заснування і діяльності фермерських господарств на базі особистих підсобних господарств населення та зміцнення останніх;
- методики вилучення селянами своїх земельних і майнових паїв з володіння сільськогосподарських підприємств і заснування на них фермерських господарств;
- пропозиції щодо шляхів розвитку фермерської кооперації та організаційно-економічного механізму її підтримки;

- класифікація факторів, що спонукають до несільськогосподарського кооперування фермерів з врахуванням регіональних особливостей розвитку фермерства в Закарпатті.

6. Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що на основі теоретичних розробок сформульовані конкретні пропозиції з питань формування різноукладної аграрної економіки, розвитку фермерства і фермерської кооперації в умовах особливостей Закарпатської області.

Найбільш важливе практичне значення мають наступні розробки: принципи і шляхи формування різноукладності в аграрній економіці та етапи реформування в цьому зв'язку сільськогосподарських підприємств громадського сектору; організаційні форми функціонально-галузевого і територіально-ієрархічного формування різноукладної аграрної економіки; багаторівнева мікроекономічна модель розвитку різноукладної аграрної економіки в умовах особливостей Закарпатської області; класифікація факторів регіональних особливостей відродження і дальшого розвитку фермерства і характеристика їх прояву; прогностичні оцінки шляхів, масштабів і темпів розвитку фермерства в регіоні, пропозиції щодо заходів підтримки фермерства органами державної влади різних рівнів; пропозиції щодо заснування і діяльності фермерських господарств на базі особистих підсобних господарств населення та зміцнення останніх; методики вилучення селянами своїх земельних і майнових паїв з володіння сільськогосподарських підприємств і заснування на них фермерських господарств; пропозиції щодо шляхів розвитку фермерської кооперації та організаційно-економічного механізму підтримки; класифікація факторів, що спонукають до несільськогосподарського кооперування фермерів з врахуванням регіональних особливостей розвитку фермерства в Закарпатті.

Ці пропозиції можуть бути використані: при підготовці законодавчих актів; в практичній діяльності сільськогосподарських органів і фермерських спілок; в практичній діяльності фермерів і створених ними кооперативів.

7. Зв'язок роботи з планом НДР. Дисертація виконана у відповідності з планом наукових досліджень Закарпатського інституту агропромислового виробництва по розділу "Розвиток фс'м господарювання".

8. Апробація і впровадження результатів досліджень. Наукові положення і результати, які одержані в процесі дослідження, опубліковані у виданнях практичного і методичного характеру і наукових статтях.

Основні положення дисертаційної роботи апробовані на науково-практичних конференціях в Закарпатському інституті агропромислового виробництва, обласному управлінні сільського господарства і продовольства та на семінарах і зустрічах з фермерами області, Берегівського, Хустського, Ужгородського, Мукачівського районів.

Пропозиції та рекомендації, підготовлені на основі результатів досліджень, прийняті до впровадження Закарпатським обласним управлінням сільського господарства і продовольства з питань розвитку фермерства і Українською асоціацією фермерів - з питань розвитку фермерської кооперації.

9. Публікації. З проблеми, що досліджується, пошукачем опубліковано п'ять робіт загальним обсягом 1,2 ум. друк. арк. /список наведено в кінці автореферату/.

10. Обсяг і структура дисертації. Дисертація написана українською мовою, викладена на 141 сторінках машинописного тексту, має вступ, три розділи, висновки та пропозиції, містить 28 таблиць, 2 малюнки і список використаної літератури з 71 наймену-

вань та додатки з 4 найменувань.

Структура дисертації така:

Вступ.

Розділ I. Загальні і специфічні передумови розвитку фермерства і різноукладності в аграрному секторі. I.1. Загальноекономічні передумови розвитку фермерства і формування різноукладності. I.2. Принципи і шляхи формування різноукладності. I.3. Регіональні особливості формування різноукладності.

Розділ II. Регіональні особливості, форми і шляхи розвитку фермерства. 2.1. Регіональні особливості розвитку фермерства. 2.2. Регіональні особливості заснування і діяльності фермерських господарств на базі особистих підсобних господарств населення. 2.3. Створення селянських /фермерських/ господарств на базі земельних та майнових паїв.

Розділ III. Регіональні особливості формування фермерської кооперації. 3.1. Загальноекономічні передумови розвитку фермерської кооперації. 3.2. Регіональні передумови і шляхи сільськогосподарського кооперування фермерів. 3.3. Регіональні передумови і напрями несільськогосподарського кооперування фермерів.

Висновки і пропозиції. Література. Додатки.

П. Основні результати дослідження

Основне здійснення аграрної реформи полягає у відродженні конкурентоздатної різноукладної аграрної економіки. Зміст розв'язання цієї проблеми полягає в тому, щоб відродити ті уклади, які були в Україні, але були дискриміновані /це, перш за все, фермерський уклад/ і започаткувати нові уклади, які набули розвитку за рубежом. Йдеться про фермерську кооперацію і про мале підприємництво у сфері несільськогосподарської сфери агропромислового виробництва. Відродження зазначених укладів і реформування

існуючого укладу - громадського сектору аграрної економіки складає суть формування різноукладності в аграрній економіці і квінт-есенцію аграрної політики і реформи.

Відродження і формування різноукладності в аграрній економіці має певне підґрунтя в надрах старої структури аграрної економіки. Перш за все це індивідуальний сектор сільськогосподарського виробництва. Він зберігся у вигляді особисті підсобних господарств населення /ОПН/, які останнім часом значно зросли кількісно, розмірами, обсягами виробництва і реалізації продукції. За останні три роки обсяги виробництва валової продукції сільськогосподарства в ОПН зросли в цілому по Україні на 13 пунктів: з 26,1% в 1986-1990 роках до 39% в 1993 році, а по Закарпатській області - на 11 пунктів /відповідно з 56,0 до 69,8%/.

Другу не менш суттєву базу для формування різноукладності складають самі колгоспи і радгоспи. Трансформування останніх в різні уклади іншого типу стало можливе в руслі загальних процесів економічних реформ, особливо приватизації і демонополізації. Саме через приватизацію та свободу власності реалізується право селян на господарське самовизначення, а значить і свобода форм господарювання, різноманітність типів, видів і розмірів господарських структур, бурхливий розвиток індивідуального і сімейного підприємництва.

Для швидкого розвитку фермерства в Україні в цілому і в Закарпатській області зокрема є певні труднощі. Основні з них, як показали дослідження, - це відсутність: у достатніх розмірах грошових заощаджень /первинного капіталу у працівників сфери АПК - потенційних фермерів/; малооб'єктної виробничої і обслуговуючої матеріально-технічної бази; належного правового захисту і необхідних юридичних гарантій підприємців щодо власності на майно,

землю, доходи; необхідної виробничої і соціальної інфраструктури.

Виходячи з цього з метою забезпечення успішного розвитку аграрного підприємництва і формування різноукладності в його базу мають бути покладені такі основні принципи, сформульовані в процесі дослідження і розкриті в дисертації: 1/ використання різних форм власності; 2/ поєднання різних форм господарювання; 3/ поєднання різних видів, типів і розмірів підприємств; 4/ підтримка розвитку малого підприємництва, /в т.ч. фермерських господарств і ОПГН/; 5/ збереження і сприяння поглибленню спеціалізації і розширенню кооперації підприємств; 6/ збереження і раціональне використання наявної матеріально-технічної бази виробництва продовольства особливо великих підприємств; 7/ формування виробничої і соціальної інфраструктури.

За цими принципами доцільно розглядати два типи організаційних напрямів формування різноукладності в аграрній економіці: функціонально-галузевий і територіально-ієрархічний. В процесі дослідження сформульовані і розкриті в дисертації матричні структури цих типів організаційних форм.

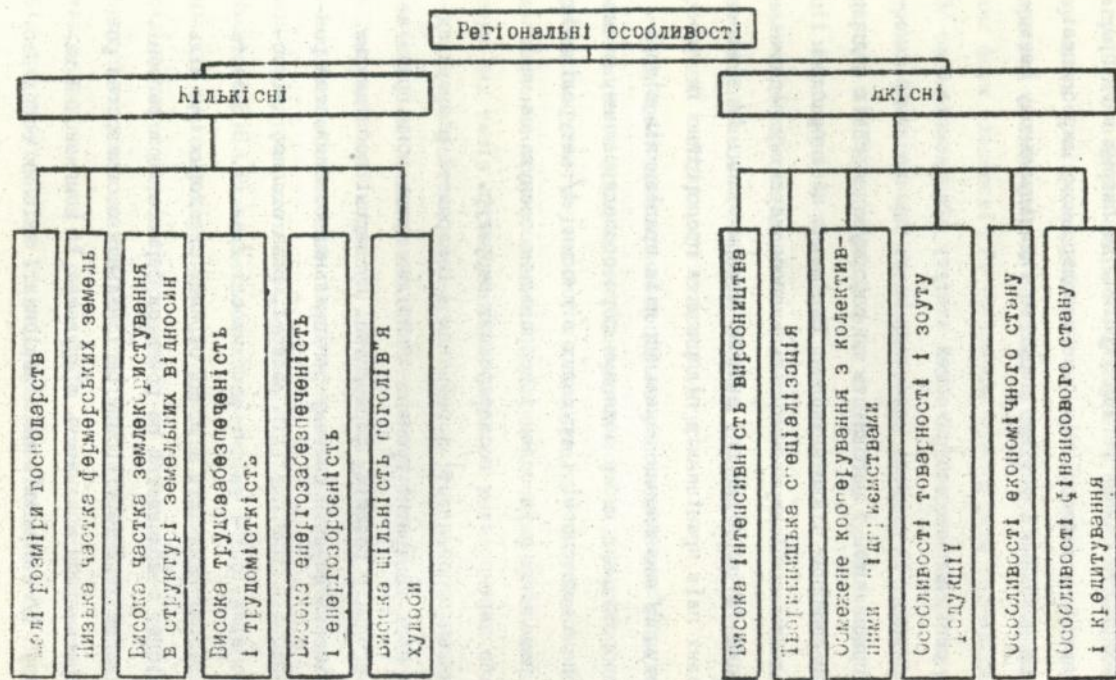
В процесі дослідження з'ясовано і в дисертації сформульовано загальні і конкретні особливості формування різноукладності в Закарпатській області. Загальні особливості зумовлені двома основними обставинами. Перша - значно більшим питомим потенціалом індивідуального аграрного сектору ніж в цілому по Україні. Частка СПГН в Закарпатській області вища ніж в цілому по Україні: по землекористуванню - у 2,3 раза; по валовому виробництву сільськогосподарської продукції - у 1,7 раза, по виробництву продукції рослинництва - у 1,6 раза, по виробництву продукції тваринництва - у 1,8 раза. Друга - меншою консервативністю і більшою податливістю до реформування господарських структур гро-

мадського сектору - колгоспів і радгоспів. Зумовлене це традиційно нижчим рівнем монополізації аграрної економіки громадським сектором. Закарпаття єдиний регіон України, де питома вага громадського сектору у валовому сільськогосподарському виробництві складає менше половини і уступає першість індивідуальному сектору.

В силу регіональних особливостей статусу підприємств громадського сектору, їх трудові колективи мають значно вищий менталітет підприємництва і готовність до реформування своїх підприємств шляхом паювання і акціонування. Вирішення цієї проблеми стосовно колективних і державних сільськогосподарських підприємств, як показали дослідження, включає чотири етапи: 1/ визначення майнових паїв працівників підприємств пропорційно їх трудовому внеску; 2/ визначення земельних паїв працівників підприємств; 3/ добровільний вибір селянами форм господарювання, розмежування відносин власності і трудових відносин; 4/ натуралізація майнових і земельних паїв селян і добровільне заснування ними приватних або партнерських господарських структур.

Регіональні особливості формування в Закарпатті різноукладності мають свої конкретні прояви. Найбільш повно вони проявляються на сьогодні у розвитку фермерства. Проведені дослідження дали можливість з'ясувати систему регіональних особливостей розвитку фермерства в Закарпатській області. Вона охоплює дві основні групи: кількісні і якісні особливості /мал.І/. В дисертації аргументовано наявність і вплив окремих складових цих кількісних і якісних особливостей на розвиток фермерства в регіоні.

Дослідження характеру прояву регіональних особливостей розвитку фермерства дали можливість з'ясувати: 1/ комплексний характер прояву; 2/ взаємозв'язок кількісних і якісних особливос-

Дод. 1. Система регіональних особливостей розвитку фермерства

тей; 3/ об'єктивну причинність, а також об'єктивну і суб'єктивну наслідковість прояву особливостей розвитку фермерства. Отже регіональні особливості розвитку фермерства є об'єктивна реальність і вони мають постійно враховуватись в системі заходів підтримки, прогнозування і забезпечення функціонування селянських /фермерських/ господарств.

З'ясування передумов і шляхів створення фермерських господарств показали, що на сьогодні в Україні склались три шляхи їх заснування: 1/ на новій основі, на спеціально відведених для них земельних ділянках з фонду земель державного запасу і резерву; 2/ на базі особистих підсобних господарств населення шляхом розширення їх земельних ділянок; 3/ на базі майнових і земельних паїв селян, вилучених з колгоспів і радгоспів, та майна підсобних господарств інших підприємств.

Проведені дослідження дали можливість з'ясувати, що пріоритетним шляхом розвитку фермерства в Закарпатській області був і залишається заснування селянських /фермерських/ господарств на базі особистих підсобних господарств населення /ОПГН/. Саме по собі ОПГН станом на 1 січня 1994 р. в області засновано 98% селянських /фермерських/ господарств. З'ясовано, що такий шлях розвитку фермерства є його регіональною особливістю. Зумовлено це кількома обставинами.

Перша - в Закарпатській області при значно нижчому рівні землезабезпеченості ніж в цілому по Україні середні розміри ОПГН практично рівні. Отже в регіоні теоретично і природньо склалося так, що його агропотенціал сформований у реалізується в ОПГН в більшій мірі, ніж в цілому по Україні.

Друга - в Закарпатті менші розміри фермерських господарств ніж в цілому по Україні. Отже в свою чергу в Закарпатті агропо-

тенціал, що сформований і реалізується через ОПГН, є більш достатній, ніж в цілому по Україні. Про це переконливо свідчать дані таблиці I, де розходження у співвідношеннях розмірів в Закарпатті /18/ і в Україні /152/ складає 8 разів.

Таблиця I

Пріоритетність створення селянських /фермерських/ господарств на базі ОПГН в Закарпатській області /дані за 1993 р./

I	Україна	Закарпаття в цілому	в тому числі по зонах:		
			низина	передгір'я	гори
I	2	3	4	5	6
1. Припадає сільськогосподарських угідь, га					
1.1. на 1 жителя	0,80	0,37	0,5	0,2	0,4
1.2. на 1 ОПГН	0,35	0,34	0,47	0,25	0,30
1.3. на 1 фермерське господарство	21,3	5,2	5,7	3,8	2,4
2. Співвідношення середніх розмірів					
2.1. ОПГН до землезабезпеченості	0,4	0,9	0,9	1,2	0,7
2.2. фермерського господарства до ОПГН	60,8	16,2	12,6	15,5	8,0
2.3. фермерського господарства до землезабезпеченості	0,3	15,1	11,2	19,0	6,0
3. Кратність співвідношення фермерське господарство до ОПГН і ОПГН до землезабезпеченості					
	152	18,0	18,0	18,0	18,0

Третя - в Закарпатті ОПГН - це вищі за рівнем інтенсифікації ніж в цілому по Україні. Питома вага ОПГН у виробництві продукції до всіх категорій господарств складає більше половини -

75%, в той час як в Україні - менше половини - 39%. Що стосується такої долі ОПГН до виробництва продукції в громадському секторі, то вона в Закарпатті в 3 рази вища /297%/, а по Україні складає тільки 65%. До того ж за останні роки в Закарпатті і темпи нарощення виробництва в ОПГН були вищі ніж по Україні. Отже можна впевнено підсумувати, що в Закарпатті сектор ОПГН вже успішно конкурує і балансує на ринку з громадським сектором виробництва.

Але резерви донаділу земель в області практично вичерпані. Тому на перспективу основним шляхом розвитку фермерства стає третій шлях - заснування селянських /фермерських/ господарств на земельних і майнових паях селян, вилучених в колгоспах і радгоспах.

Для успішного розвитку фермерства в регіоні потрібна державна і позадержавна підтримка. Основна суть такої підтримки в умовах економічної кризи - це капіталоощадна програма, яка запропонована в процесі дослідження. Вона перш за все ґрунтується на ринку земельних і майнових паїв і ділянок, на іпотечному кредитуванні під заставу земельних паїв і ділянок і залученні таким чином в розвиток фермерства капіталів з інших сфер.

Найбільший потенціал для розвитку фермерства на найближчу перспективу в Закарпатській області криється в громадському секторі аграрної економіки. Цей потенціал має великі кількісні і якісні можливості. В громадському секторі Закарпаття на сьогодні є в користуванні 80% сільськогосподарських угідь області. Такі кількісні параметри потенціалу. Але на цих угіддях виростається тільки 35% валової сільськогосподарської продукції. Це якісні потенціальні можливості. Розрахунки свідчать, що за умов трансформації громадського сектору аграрної економіки у приватний з розрахунку на гектар ефективності виробництва його обсяги

можуть зрости із кратністю в 7-8 разів: відношення співвідношень часток у фермерському укладі 3,2 /65 : 20/ і співвідношень часток у громадському секторі 0,4 /35 : 80/. Навіть враховуючи певну невідповідність у структурі виробництва і даючи певну скидку, це дуже значний потенціал.

Головною проблемою у вирішенні розвитку фермерства на базі паїв селян є не саме павання, яке вже теоретично розв'язане і практично здійснюється, а натуралізація паїв. Йдеться про відпрацювання для колгоспів і радгоспів механізму вилучення їх працівниками своїх земельних і майнових паїв і з метою заснування на них фермерських господарств. В процесі дослідження розроблено і запропоновано такий механізм - план натуралізації земельних паїв і процедура аукціонного майнового отоварення паїв.

Дослідження історії фермерства в країнах Західної Європи свідчать, що на певному етапі розвитку науково-технічного прогресу і зрілості ринкових відносин фермерство втрачає свою багатофункціональність і багатовікову традиційну самодостатність.

В процесі дослідження сформульовано основні передумови, які мають бути з'ясовані і створені для успішного розвитку фермерської кооперації в Україні. До числа таких відносяться: 1/ принципи заснування кооперативів; 2/ характерні риси відмінностей кооперативів від корпорацій; 3/ класифікація напрямів розвитку кооперації і основні характеристики фермерських кооперативів; 4/ характерні риси взаємовідносин фермерів з кооперативами; 5/ методи державного регулювання розвитку фермерської кооперації.

На основі проведених досліджень сформульовано загальну оцінку розвитку фермерської кооперації в зарубіжних країнах, що має принципове значення для України.

1/ Фермерські кооперативи сформувались як особливий уклад

аграрного сектору, який є не паритетний, а підпорядкований фермерському укладу.

2/ В кооперативному укладі в значній мірі реалізовані загальнодержавні загальноекономічні інтереси аграрного сектору, що захищає кооперативи від конкуренції інтересів окремих фермерів і їх груп.

3/ Суть системи економічних відносин кооперативів складає: у виробничих /господарських/ інтересах - пріоритет за фермерами; у соціально-економічних інтересах - пріоритет за державою, за суспільством в цілому.

4/ Розвиток фермерської кооперації є предметом активного і дійового державного регулювання.

Дослідження показали, що на сьогодні в Закарпатській області, як і переважно в усій Україні, потреба в кооперуванні фермерських господарств зростає в надрах розвитку самого фермерства. Причому напрями кооперування, що започаткувалися, адекватні світовій практиці фермерського кооперування. Основними з них є: 1/ постачання, 2/ виробниче обслуговування, 3/ виробниче кооперування, 4/ збут продукції, 5/ фінансово-кредитне обслуговування, 6/ управлінське обслуговування, 7/ соціальне обслуговування.

Загальні передумови, які зумовлюють кооперування фермерів у Закарпатській області - це: малі розміри господарств, високий рівень їх інтенсифікації, погана забезпеченість засобами виробництва, відсутність належної інфраструктури.

Конкретні передумови і шляхи кооперування це: власне міжфермерське забезпечення і обслуговування; міжгосподарські зв'язки фермерів з населенням /ОПГН/; міжгосподарські зв'язки фермерів з колективними і державними сільськогосподарськими підприємствами. Рівень і частка цих зв'язків в загальній системі відносин

досить високі і вони є прототипом, базою для фермерського кооперування. Названі міжгосподарські зв'язки - це реальне овідчення зародків фермерського кооперування /таблиці 2 і 3/.

Таблиця 2

Регіональні передумови кооперування фермерів в постачанні і обслуговуванні /на основі опитувань фермерів Закарпатської області в 1994 р./

Показники	Куплять на засадах фермерського кооперування		Куплять у населення		Продають фермерам		Відчують труднощі з постачанням	
	кількість	в %	кількість	в %	кількість	в %	кількість	в %
I	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Насіння і посадковий матеріал	84	44,0	21	10,6	94	47,5	135	67,8
2. Корми	1	0,5	10	5,1	8	4,1	119	66,5
3. Молодняк гварин і птиці	-	-	32	16,9	4	2,0	44	24,2
4. Органічні добрива	78	40,8	18	9,0	76	38,6	129	66,8
5. Мінеральні добрива	80	41,9	3	1,5	78	39,6	181	90,5
6. Засоби захисту рослин	22	11,5	11	5,5	76	38,1	161	80,9
7. Сільськогосподарська техніка	8	4,2	12	6,0	110	55,3	193	96,5
8. Ремонт і обслуговування	75	39,2	23	11,6	96	48,2	86	43,5
9. Запасні частини	6	3,1	39	19,6	97	48,7	178	89,5
10. Нафтопродукти	82	42,9	37	18,6	87	43,7	194	97,0
11. Механізовані послуги	12	6,3	20	10,1	38	19,1	169	86,1
12. Ветеринарні препарати	1	0,5	14	7,0	3	1,5	143	77,7

Продовження таблиці 2

I	2	3	4	5	6	7	8	9
13. Ветеринарні послуги	2	1,0	8	4,0	3	1,5	45	24,6
14. Будівельні матеріали	75	39,5	24	12,1	2	1,0	181	96,3
15. Будівельні послуги	78	41,1	25	12,6	2	1,0	177	94,7
16. Наукові послуги	81	42,9	5	2,5	7	3,6	39	21,0

Таблиця 3

Регіональні передумови кооперування фермерів в збуті продукції /на основі опитувань фермерів Закарпатської області в 1994 р.

Показники	Важко знайти покупців		Важко з транспортом	
	кількість	в %	кількість	в %
1. Зернові	83	44,1	119	63,3
2. Цукрові буряки	20	13,5	98	66,7
3. Картопля	93	58,5	94	59,1
4. Овочі	62	44,6	65	46,8
5. Фрукти і ягоди	2	2,1	1	1,1
6. М'ясо	14	12,0	36	30,2
7. Молоко	9	8,7	23	22,3
8. Яйця	2	2,0	4	4,0
9. Вовна	1	1,1	-	-

Основними шляхами прискорення сільськогосподарського кооперування фермерів, як показали результати досліджень, можуть бути:

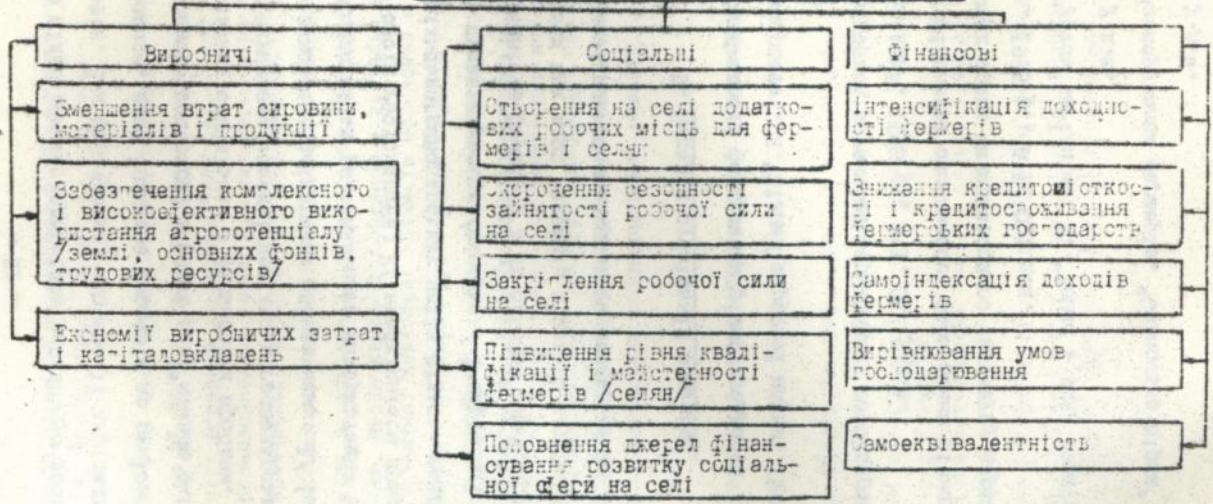
1/ спільна оренда майна господарських структур, придатних для кооперативного господарювання; 2/ спільне акціонування майна господарських структур, які можуть виконувати функції фермерських кооперативів; 3/ створення концерну фермерських кооперативів, які б організаційно сприяли розвитку фермерського кооперування; 4/ створення механізму правової і економічної підтримки, державного сприяння і регулювання розвитку фермерського кооперативного руху.

Регіональні особливості розвитку сільського господарства Закарпаття мають історичний характер. Низький рівень землезабезпеченості і велика густота населення в низинних районах давно зумовили до пошуку шляхів інтенсифікації сільськогосподарської праці. Але потреби в реалізації потенціалу сільської праці не вклались в можливості сільського господарства і виходили за його рамки. Так історично в Закарпатському селі склалось і набуло великого розвитку несільськогосподарське виробництво.

Сучасний стан розвитку на селі несільськогосподарського виробництва має особливі прикмети. Вони зумовлені переходом до ринку, наданням сільськогосподарським товаровиробником повної свободи в господарській діяльності. Тому в ринкових відносинах починає діяти значно більша різноманітність факторів, які обумовлюють необхідність розвитку на селі несільськогосподарського виробництва. Ці фактори можна об'єднати у три групи: виробничі, соціальні і фінансові /мал.2/.

Зазначені фактори, як показали дослідження, мають причинно-наслідковий характер прояву і дій. З одного боку несільськогосподарське виробництво саме через ці фактори позитивно впливає на сільське господарство. А з другого - внаслідок цілеспрямоване використання цих факторів. поєднання несільськогосподарського вироб-

Фактори розвитку несільськогосподарського кооперування /фермерів/ селян

Мал. 2. Фактори розвитку несільськогосподарського кооперування фермерів /селян/

ництва з сільським господарством забезпечує досягнення позитивних результатів. Для фермерської кооперації вирішальне значення має другий аспект, який спонукає фермерів до раціональної несільсько-господарської кооперації з метою розв'язання багатьох виробничо-господарських, соціальних і фінансових проблем.

В практичному аспекті несільськогосподарське кооперування фермерів зумовлене наступними обставинами: 1/ інтересами самих фермерів щодо більш раціонального використання трудових та інших ресурсів в своїх господарствах; 2/ необхідністю продовження використання несільськогосподарських цехів сільськогосподарських підприємств, що приватизуються /паюються/ і через паї та акції переходять у власність фермерів в їх спільне господарське використання. Перевагнення цих двох напрямів підсилює актуальність вирішення проблеми несільськогосподарського кооперування фермерів і селян взагалі.

III. Перелік публікацій пошукача

1. Особливості формування різноукладності і розвитку фермерства в Закарпатті. Ж. "Вісник аграрної науки". 1995 р., № 1, 0,4 у.д.а.

2. Аграрний потенціал фермерських господарств Закарпаття. ж. "Техніка АПК", 1996 р., № 1, 0,2 у.д.а.

3. Регіональні особливості формування різноукладності. Збірник наукових праць Закарпатського інституту агропромислового виробництва. 1995 р., № 1, 0,1 д.а.

4. Гуртом вигідніше. Ж. "Земля і люди України". 1995 р., № 3, 0,2 у.д.а.

5. Кооперування фермерів. "Селянська біржа". 1996 р. № 3, 0,2 у.д.а.

Балян А.В. Особенности развития фермерства и его кооперирования в Закарпатской области. Диссертацией является рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 - Экономика предприятий и форм хозяйствования. Институт аграрной экономики УААН. Киев, 1995.

Предложено: организационные формы функционально-отраслевого и территориально-иерархического формирования разноукладной аграрной экономики /классификация региональных особенностей/ возрождения и дальнейшего развития фермерства в Закарпатской области и характеристика их проявления; предложения по созданию и деятельности фермерских хозяйств на базе личных подсобных хозяйств населения и укрепление последних; методики извлечения крестьянами своих земельных и имущественных паев из владений сельскохозяйственных предприятий и образование новых фермерских хозяйств; предложения по развитию фермерской кооперации и организационно-экономический механизм ее поддержки; классификация факторов, которые определяют необходимость несельскохозяйственной кооперации фермеров с учетом региональных особенностей развития фермерства в Закарпатской области.

Ключові слова:

фермерство, кооперація, відносини власності, паввання, різноукладність.

A.V.Balyan.The thesis for the degree of a candidate of science economics, speciality 08.06.01 the economics of enterprises, prepared at the Institute of agricultural economics of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences, Kiev, 1995.

Peculiarities of farm development and its cooperative activity in Transcarpathion region.

Has been proposed: farms pf organization of functional - field and territori-hierarchical forming of polystructural agrarian economy; classification of regional peculiarities of revival and farm deve

lopment in Transcarpathian region and characteristic of their display; proposals for creation and activity of farms on the base of private farms of population, and their strengthening; methodics of taking land and property parts by farmers from the ownership of agricultural enterprises and creation on their base new farms; proposals on the development of farm cooperation and organization-economical mechanism of its support; classification of factors which determine the necessity of nonfarming cooperation of farmers taking into account the peculiarities of development of farming in Transcarpathian Region.

Підписано до друку 14.02.95.

Формат 60x84/16. Ум. друк. л. 1,5

Тираж 100 прим. зам. 863

Ротапринт. Інститут землеустрою УАН

2991865

AB 32.141